

СЪКРОВИЩНИЦА НА ПРЕЗИМЕНАТА В МАКЕДОНИЯ

РЕЧНИК НА ПРЕЗИМИЊАТА КАЈ МАКЕДОНЦИТЕ. Том I, А — Л. Обработувачи: Марија Коробар-Белчева, Маринко Митков, Трајко Стаматоски. Редакција Трајко Стаматоски, Скопије, 1994. XXIII + 768 стр.

Тврде рјадко в антропонимичната наука и литература на славјанските страни на бјал свят се појавуваат обобщаващи капитални изследвања, посветени на личните, фамилените, прякорните и родовите имена. Тоа несъмнено забавя подетата идея за създаването на дългоочакван „Славянски антропонимичен атлас“. В тази насока важно място у нас заема речникът на Стефан И л ч е в¹, в Сърбия на Милица Г р к о в и ч², а в Хърватско на Мате Ш и м у н д и ч³ и на Валентин П у т а н и ч и Петар Ш и м у н о в и ч⁴.

По отношение на антропонимията в Македония вече дава плод едно многогодишно начинание на Отделението по ономастика при Института за македонски език „Крсте Мисирков“ — събирането, обработването и публикуването на антропонимията и топонимията от страната. Със завършването и издаването на тритомния „Речник на македонскиот јазик со српскхрватски толкувањ“ (1961 — 1966 г.) Отделението по ономастика си поставя важна и трудоемка задача — редом със събирането на местните имена (топонимите) от терена да се осигурят личните, фамилените и прякорните имена на македонците. Тоа се диктува и от решенијата на Четвртиот славистичен конгрес в Москва (1958 г.) по съставянето на „Славянски ономастичен атлас“. При Института за македонски език се формира и секција ономастика с колектив от специалисти езиковеди: Трајко Стаматоски, ръководител, и членове: Олга Иванова, Маринко Митков, Любица Стојановска и Марија Коробар-Белчева.

По време на събиране на диалектни материали от терена се записват топонимите и антропонимите, като впоследствие се допълват с взетите от различни писмени извори. Создават се необходимите картотеки на личните, умалително-съкратените лични имена и на фамилените и прякорните имена — подредени азбучно и по населени места с посочване на тяхната честотност. Создава се картотека и на имена, срещани в османски документи от XV — XVI в. Тоа позволява антропонимите на македонците да се проучват и в исторически план.

След многогодишна научноизследователска работа на македонските ономасти и на широката общественост се представя првиот том от двутомника на „Речник на презимената у македонците“.

Речникът съдържа кратък Предговор, Строеж на речниковата единица (статия), Съкращения на използваната литература, Преглед на по-важната

справочна литература, Съкращения на граматични, ономастични, стилистични и други означения и Речник на презимената (фамилните имена) у македонците.

В Предговора сбито се посочва идеята за съставяне на Речника — подготовка, етапи на разработка, методология и принципи по обработка на материалите и за структурата на отделните именни статии. Първоначалната програма по разработката и осъществяването на Речника се представя теоретично от Трайко Стаматоски и се обсъжда на две международни срещи на ономасти и лексиколози в Белград—Нови Сад през 1982 г. и в Охрид през 1991 г.

В основата на антропонимичната картотека първично залягат имената от списъци за преброяване на населението в Македония през 1961 г., като се попълва с имена от 1948 и 1953 г. Последните списъци са предоставени на Отделението по онамастика от Института по статистика на Македония. Така създадената картотека съдържа около 300 000 единици, разпределени по селища и домакинства.

Според съставителите Речникът обхваща фамилните имена — „на всички ония, които са се декларирали като македонци, без оглед на факта, що носят презимената, образувани с наставки, по-характерни за други среди“ (VI). „Предлаганият този Речник на научната и на по-широката общественост неговите съставители се надяват той да бъде необходим извор за проучване на македонските оними (собствени имена), при поредните изследвания, при изготвяне на разнообразни ономастични и етимологични речници. Той ще бъде и интересно четиво на обикновения любител, за създаване на по-тънък вкус при избор на лично име“ (VII). По отношение на използваната научна и помощна литература съставителите отбелязват, че „само по себе си се разбира, че при обработката на материала е използвана много по-обширна литература от тази, посочена в представения преглед, както и в списъка на съкращенията. Преди всичко беше нужно запознаването с антропонимичните системи на съседните народи (сръбски, български, гръцки и албански), а също така и с антропонимиконите (антропонимичните речници) на другите славянски народи. С оглед присъствието на турците на нашите земи за продължителен период от време трябваше да се има предвид и техният именен репертоар и особено по-обикновеният лексически фонд на турския език, защото убедително се каза, че в не малък брой македонски презимена са отразени апелативи от този език“ (XIV).

От специалната ни научна литература основно са ползувани: „Български етимологичен речник“. Т. I — III, С., 1971 — 1979 г.; „Български именник“ на Й. Заимов, С., 1988; „Речник на личните и фамилни имена у българите“ на Ст. Илчев, С., 1969; „Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни от XIX и XX век“. ИБЕ, С., 1974 г. В допълнителната литература са посочени изследвания на Г. Вайганд, Вл. И. Георгиев, Й. Заимов, Й. Иванов, Н. Ковачев, Н. Милев, А. П. Стоилов.

Отпечатаният и рецензиран от нас първи том на Речника обхваща 11 808 заглавни статии на презимена (фамилни имена). Всяка отделна статия съдържа две последователни части, означени с римски цифри I и II. В първата се посочват селищата и околията (общината)⁴, в които е установено презимето, и честотата (броят на носителите) му. Във втората част се дава основата на презимето; в скоби — структурата, етимологията и граматичните особености, а накрая имеобразуващата наставка. Например:

Аблаков I. Гевгелија 4 (1); Серменин, Гевгелиско 14 3. II. Прек. Алак: тур. ABLAK 'човек со валчесто лице, со полни образи' + -во (с. 3).

Алексиев I. Горче Петров, Скопско 3 (1); Кочани 5 (1); Куманово 7 1; Скопје 4(2). II. Л. и. Алекси/-ј, -ја: грч. 'Αλέξιος' 'оној што носи помош' + -ев (с. 14).

Алексиевски I. Куманово 9 (3); Младо Нагоричане, Кумановско 6 (1); Охрид 3 (1); Скопје 10 (2); Тетово 3 (1), Л. и. Алекси/-ј, -ја (в. *Алексиев*) + -евски (с. 14).

Алексиј I. Бардовци, Скопско 7 (1); Куманово 2 (2); Скопје 11 (3); Три чешми, Штипско 1 (1); II. Л. и. Алекса (в. *Алексиев*) + -иќ (с. 15).

При точка II е възможно да лежи една от три собственоименни основи: лично име, прякор (прозвище) или антропоним, писмено неустановен. В отделни статии по-широко се тълкуват презимена, при които са възможни повече от една етимология. Последните се означават последователно с букви: а, б, в. По преценка се дават и отделни фонетични или комбинаторни фонетични промени. Презимената предимно се предават с книжовните си форми, а по изключение и с говорната, когато тя е запазвана в резултат от желанието или грамотността на носителя, на семейството или рода му.

На непредубедения специалист, а и на обикновен любител прави впечатление тждествеността на многобройни основи в презимената и на наличните имеобразувателни типове в македонски и български. Това са типове на -ов (-ев, -ов-ски) -ев-ски и на -ин: бълг. *Абаджиев, Абаджийски*, мак. *Абаџиев, Абаџиоски*; бълг. *Абрашев*, мак. *Абрашев, Абрашевски, Абрашов, Абрашоски*. Докато у нас първо място заемат презимената на -ов/-ев, в македонски преобладават имената на -ски, -ов/-ев-ски. Направената проверка на македонските презимена с буква А и Б (като проба) посочва, че от 2744 имена 1080 (39, 35 %) са от типа на -ов/-ев, а 1519 (55, 35 %) са на -ски и -ов/-ев-ски.

Противоположно на български, в македонски значително място намират имената на -иќ, като *Аговиќ, Ангелиќ, Бериќ, Васиќ*, или общо в тома те наброяват 268 от всичките 10 808 имена, т. е. 2,26 %. Налице са и 8 презимена на -ек, известни у нас като имена от „копривщенски тип“.

След създаването на картотека-архив на фамилните имена в България към Центъра по българска ономастика при Великотърновския университет „Св. св. Кирил и Методий“ и след излизането на втория том на презимената в Македония ще бъдат възможни редица сравнително-честотни наблюдения на презимената в южнославянските езици и ще се подработят необходимите таблици (карти) за бъдещия южнославянски и общославянски атлас на фамилните имена. В очакване сме да излезе вторият том от „Речник на презимената у македонците“, епохално дело на македонските ономасти и на македонската ономастика.

БЕЛЕЖКИ

¹ Ст. Илчев. Речник на личните и фамилни имена у българите. С., 1969.

² М. Грковић. Речник личних имена код Срба. Београд, 1977.

³ М. Šimundić. Rječnik osobnih imena. Zagreb, 1988.

⁴ V. Putanec, P. Šimunović. Leksik prezimena Socijalističke republike Hrvatske. Zagreb, 1976.

Николай Ковачев